

همایش ملی مطالعات و پژوهش های علمی علوم انسانی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار با حمایت معنوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
سرمدیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۴۸۵۳-۷۸۸۶۴
سال برگزاری همایش: ۱۳۹۷ شماره مقاله: ۸۹۵/۷۳۴ رده بندی کنگره: الف ۵۹۱/۲

رابطه رازداری بانکی و جرم پولشویی در حقوق کیفری ایران با نگاهی به اسناد بین المللی

آرزو عامری

چکیده

یکی از مفاهیمی که طی دهه های اخیر به ادبیات مالی جهان راه یافته است، مقوله مبارزه با پولشویی است. تاثیر و تبعات منفی این موضوع بر اقتصاد کشورها و نیز بر اقتصاد بین المللی و امنیت جهانی به حدی گسترده و اثرگذار است که نهادهای بین المللی و مراجع تخصصی متعددی در سراسر جهان، مبارزه با این پدیده شوم را وجهه همت خود ساخته و با گسترش ادبیات نظری، تدوین استانداردها، پیشنهاد رویه های نظارتی، انتشار تجربیات عملی و تقویت همکاری های بین المللی، تلاش وافر را صرف نموده اند تا احتمال سوء استفاده از نهادهای مالی را به حداقل ممکن کاهش دهند. پولشویی، در مقایسه با سایر جرایم دارای چهار خصیصه برجسته است که عبارتند از سود آور بودن، حرفه ای و پیچیده بودن، سازمان یافتگی و قدرت کتمان یا مشروع سازی رفتارهای غیرقانونی. این ویژگی ها در روی دیگر خود وظیفه و الزام سنگینی را متوجه مراجع حاکمیتی و نظارتی کشورها در مقابله با آن ها می کند و آن همانا، لزوم بهره گیری از افراد باهوش، متخصص، تحصیلکرده و نیز به کارگیری روش ها، تجهیزات، نرم افزارها، بانک های اطلاعاتی و ... و همکاری گسترده مراجع ملی و حتی بین المللی است، لذا با وجود افزایش پیچیدگی ها و دامنه عملکرد این پدیده و رای مرزهای مرسوم بین المللی، اعتقاد صاحب نظران بر این است که کما کان ابعادی از آن قابل کنترل است.

واژگان کلیدی: رازداری بانکی، جرم پولشویی، اسناد بین المللی، تطهیر پول های

نامشروع

بخش اول: تعریف رازداری بانکی

مشتریان بانک‌ها تمایل ندارند که اطلاعات مربوط به حساب‌ها، معاملات و مراودات بانکی آنان در اختیار دیگران قرار گیرد، زیرا ممکن است افشای این اطلاعات به مشتری صدمه بزند، و در رقابتهای تجاری و تعامل اجتماعی برای او گران تمام شود. همین جنبه‌ها موجب شده تا حقوق‌دانان اسرار بانکی را از جمله رازهایی بدانند که افشای آن‌ها «بدون رضایت مشتری» ممنوع است. در دوره کنونی که نقش بانک‌ها در زندگی اقتصادی، اجتماعی و کسب و کارها گسترش یافته و فناوری اطلاعات سرعت، مدت و امکانات ارائه خدمات بانکی را افزایش داده، اهمیت حفظ اسرار بانکی دو چندان است و جنبه دیگری نیز پیدا کرده است. اطلاعات مشتریان بانک در معرض خطر، سرقت اطلاعات و افشاء، از طریق گشایش غیر قانونی شبکه اطلاعاتی بانک، با «نفوذ نفوذ گران»^۱ است. «فناوری‌های نوین اطلاعات، همان‌طور که برای انجام امور راههای بهتر، سریع‌تر و کارآمدتری فراهم آورده‌اند، امکان سوء استفاده از فناوری برای سرقت یا افشای اطلاعات را افزایش داده‌اند.»^۲ از آنجا که همگام با توسعه روز افزون فناوری اطلاعات، ابزارها و شیوه‌های تهاجمی نیز به سرعت گسترش یافته و به توان تخصصی، پیچیدگی و تعداد نفوذ گران روز به روز افزوده می‌شود، می‌توان گفت بانک علاوه بر آنکه نباید اطلاعات مشتری را افشاء کند، وظیفه مراقبتی دیگری نیز دارد و آن حراست از حریم خصوصی اطلاعاتی مشتری است. از این روست که امروزه گفته می‌شود فناوری اطلاعات و ارتباطات، قواعد سنتی حاکم بر رسیدگی‌های قضایی را دستخوش تحولات اساسی کرده است. افشای غیر منصفانه داده

^۱ -Hakers

^۲ - سادوسکای، جورج، و دیگران، راهنمای امنیت فناوری اطلاعات، شورای عالی اطلاع رسانی، مترجم، میردامادی، مهدی و دیگران، ۱۳۸۴، ص ۱۳.

های تجاری و اقتصادی موجب نقض رقابت سالم اقتصادی و زیان مادی و معنوی تجاری می‌گردد. ممنوعیت افشای اطلاعات بانکی مشتریان، در عین حال یکی از نگرانی‌هایی است که در بحث اجرای قوانین پولشویی مطرح می‌گردد. «در عملیات شناسایی پولشویی و تبدیل پول کثیف به تمیز اشخاص متعددی به اطلاعات محرمانه مربوط به دارایی مالی «مطالبات بانکی»، قراردادها، تضمین‌ها و دیگر اطلاعات و اسناد بانکی مربوط نیاز دارند.»^۳

بند اول : مختصات رازداری بانکی

رازداری بانکی، یکی از اصول اساسی بانکداری در دنیای امروز است و می‌توان گفت که هیچ کشوری در دنیا وجود ندارد که رازداری بانکی را به‌طور اصولی مورد قبول قرار نداده باشد. به عبارت دیگر، «اختلافات میان کشورها در رابطه با رازداری بانکی، اختلاف در درجه و نه اختلاف در اصل مسئله است. با این حال، رازداری بانکی، قاعده‌ای مطلق و فارغ از استثناء نیست و در موارد متعددی بانک‌ها و موسسات اعتباری، مجاز یا حتی مکلف به افشای اطلاعات مشتریان خود هستند.»^۴ این استثنائات اگرچه از کشوری به کشور دیگر تفاوت می‌کند، اما درخصوص آن‌ها روندهای مشترکی نیز میان کشورها مشاهده می‌شود. حال با بررسی قواعد راجع به رازداری بانکی، نقش و تاثیر آن را در کمک به اعمال مجرمانه پولشویی خواهیم شناخت.

بند دوم : مبانی رازداری بانکی

نخستین پرسش در رابطه با رازداری بانکی این است که اساساً چرا بانک‌ها و موسسات اعتباری باید مکلف به این باشند که اطلاعات مشتریان خود را محرمانه تلقی کنند و از

^۳- زارع، جمالی، همان، ص ۳۰۳.

^۴- قنبری، حمید «مرز رازداری بانکی در بانک‌ها»، روزنامه دنیای اقتصاد، انتشار ۹۳/۲/۴، ص ۱۲.

افشای آن‌ها خودداری نمایند؟ در پاسخ به این پرسش به چند دلیل اشاره شده است. نخست اینکه برخی افراد خواهان آن هستند که اطلاعات مربوط به ثروت و دارایی آن‌ها مخفی بماند تا به این وسیله از گزند سارقان، کلاهبرداران، اخاذان و نظایر آن در امان بمانند. به عبارت دیگر، همواره اینگونه نیست که صاحبان درآمدهای نامشروع، خواستار مخفی ماندن دارایی‌های خود شوند، بلکه گاه ممکن است مالکان درآمدهای مشروع نیز در پی آن باشند که دارایی‌های خود را پنهان کنند. حتی اگر انگیزه چنین امری در امان ماندن از تقاضاهای آشنایان و بستگان برای قرض دادن به آنان باشد، قانونگذار باید از آن حمایت کند و دلیلی ندارد که اطلاعات مالی آن‌ها بدون رضایت ایشان افشاء شود. علاوه بر این، گاه انگیزه‌های رقابتی باعث می‌شود که مشتریان، خواستار عدم افشای اطلاعات مالی خود شوند. تجار و بازرگانان، معمولاً تمایل دارند که اطلاعات مالی آنان و نیز طرف‌های تجاری آن‌ها محرمانه و مخفی باقی بماند. حال آنکه درز و افشای اطلاعات بانکی آن‌ها، لاجرم به افشای اطلاعات آنان برای طرف‌های تجاری و مالی آنان منتهی خواهد شد. از این رو مقتضای حقوق رقابت نیز آن است که رازداری بانکی حفظ شود. دلیل دیگری که برای رازداری بانکی وجود دارد این است که حفظ اطلاعات مشتریان بانک‌ها موجب آن می‌شود که سپرده‌های بیشتری به بانک‌ها جلب شوند و مشتریان، با اطمینان از حفظ اطلاعات مزبور، با خاطر آسوده دارایی‌های خود را در بانک‌ها سپرده‌گذاری کنند؛ حال آنکه اگر بانک‌ها به دلایل و بهانه‌های گوناگون و به‌طور گسترده، اطلاعات مشتریان را افشاء کنند، مشتریان مزبور نیز از سپرده‌گذاری نزد بانک خودداری خواهند کرد و سرمایه‌های خود را در بازارهای غیررسمی و خارج از محدوده نظارتی دولت، نگهداری خواهند کرد. از این رو تقویت نظام بانکی کشور و سوق دادن سپرده‌های اشخاص به آن، ایجاب می‌کند که قاعده رازداری بانکی مورد پذیرش و عمل

قرار گیرد. در نهایت، در کنار تمامی انگیزه‌های مشروع فوق، باید اظهار کرد که تمایل مشتریان به مخفی ماندن اطلاعات مالی ایشان می‌تواند انگیزه‌های نامشروعی نیز داشته باشد. «مشتریان بانک‌ها ممکن است برای فرار مالیاتی یا پولشویی یا در امان ماندن از مصادره و توقیف دارایی‌هایی که به‌طور غیرقانونی به‌دست آورده‌اند، خواستار مخفی ماندن اطلاعات مالی خود نزد بانک‌ها شوند. در حقیقت، قانونگذار باید قواعد رازداری بانکی را به‌گونه‌ای تدوین کند که توازن میان اهداف مشروع فوق و جلوگیری از سوءاستفاده‌های مجرمانه از قواعد مزبور ایجاد کند.»^۵

بخش دوم: مفاهیم کلی جرم پولشویی

تطهیر پول به عنوان یک جنایت حدود دو دهه بیشتر سابقه ندارد. در خصوص ریشه‌ی اصطلاح تطهیر پول یا پولشویی، عقیده بر این است که این اصطلاح ریشه در مالکیت خشکشویی‌ها توسط مافیا در ایالات متحده دارد. اولین سند بین‌المللی که تعهداتی برای دولتهای امضاء کننده به وجود آورد تا عمل تطهیر درآمدهای نامشروع را در قوانین داخلی خود جرم‌انگاری نمایند، کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹ دسامبر ۱۹۸۸ می‌باشد که به کنوانسیون وین معروف است. در سال ۱۳۷۰ به موجب قانون الحاق ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب مجلس شورای اسلامی، عملاً دولت ایران به این کنوانسیون ملحق شده است. امروزه با عنایت به گسترش فعالیت گروه‌های جنایتکار سازمان یافته و توجه به این امر که جنایات ارتكابی این گروه‌ها، منافع مادی بسیاری را از طریق ارتكاب جرایمی نظیر قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان، اخاذی، فحشاء

و مواد الکلی نصیب این گروه‌ها می‌نماید، طبیعتاً جهت مخفی نمودن منشاء نامشروع این دارایی‌ها، فرایند تطهیر پول مورد توجه این باندهای جنایتکار قرار می‌گیرد تا از ورای این اقدام و با ادغام و یا انتقال و یا تبدیل درآمدهای ناشی از جرم با اموال و دارایی‌های مشروع، ریشه درآمدها مخفی بماند و طبیعتاً با تداوم این جریان، امکان ادامه‌ی فعالیت این گروه‌ها فراهم باشد.

بند اول: اهداف پولشویی

وقتی شخصی مالی تحصیل می‌نماید که منشاء مجرمانه دارد خواه به طور مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم، آن را به دست آورده باشد یا بدون آنکه خود مرتکب جرم مبناء شده باشد با علم به منشاء مجرمانه اش آن مال را تحصیل کرده باشد، می‌کوشد تا با استفاده از روشهای متعدد، مبادرت به تطهیر آن نماید تا با برداشتن برجسب مجرمانه از درآمدهای حاصل شده یا مخفی نگه داشتن منبع آن، راه کشف بزه منشاء آن درآمدها و در نهایت تعقیب مجرمین و توقیف اموال را مسدود نماید. زیرا این درآمدها در صورت شناسایی ماهیت، می‌تواند ردپای مناسبی جهت کشف جرم مبناء باشد و از طریق کسی که این اموال را در اختیار دارد فرد یا افرادی که مرتکب جرم مبناء شده‌اند را، شناسایی و تحت تعقیب قرار داد. از این رو آن‌چه در این مسیر دارای اهمیت فراوان است این است که «فرد بتواند برای تملک یا تسلط خود بر اموال تحت اختیار، توجیهی قابل قبول و قانونی ارائه نماید. در غیر اینصورت، داشتن پول حاصل از اعمال مجرمانه دلیلی بر مباشرت یا مشارکت وی در ارتکاب فعالیت‌های مجرمانه تلقی خواهد شد. از طرف دیگر پولشویی یک راهکار موثر برای فرار از پرداخت مالیات است. زیرا هرچه ثروت انبوه‌تر و درآمد هنگفت‌تر باشد، توجه مامورین مالیات را بیشتر به سمت خود جلب می‌کند. این ثروت کلان علاوه بر زیان پرداخت مالیات، ممکن است توجه مامورین انتظامی و قضایی را نیز به خود جلب

کند تا در خصوص منشاء این دارایی بررسی نمایند.^۶ همانگونه که در تعاریف ارائه شده، مشاهده گردید، یکی از اهداف مهم پولشویی این است که شخص مجرمی که توانایی و تمایلی به مراقبت از ثروت ناگهانی، هنگفت و غیر قانونی خود ندارد می خواهد مانع توقیف و مصادره‌ی درآمدهای حاصل از اعمال مجرمانه همچنین کشف جرم مبناء گردد. از این رو علاقمند است این دارایی را در زمینه‌های مختلف سرمایه گذاری کند تا علاوه بر بهره برداری بدون خطر از درآمدهای حاصل شده، بتواند با بهره گیری تجاری از این درآمدها و استفاده از آن‌ها در سرمایه گذاری‌های سود آور، درآمد بیشتری نیز تحصیل نماید.

بند دوم: ارکان جرم پولشویی

وقتی سخن از ارکان یک جرم به میان می آید، اجزای تشکیل دهنده آن، مورد نظر نیست زیرا آنچه که یک جرم را تشکیل می دهد فقط رکن مادی است که شامل موضوع جرم، رفتار فیزیکی، نتیجه مجرمانه، رابطه سببیت میان رفتار فیزیکی و نتیجه مجرمانه و سایر شرایط مربوط به این موارد است. اما شرایط دیگری نیز وجود دارد که گرچه جزء مقوم جرم نیست اما شرط تحقق آن می باشد از جمله این که باید در قانون پیش بینی شده باشد که به عنوان «رکن قانونی» مصطلح شده است و مرتکب جرم باید قصد مجرمانه داشته باشد که از آن با نام «رکن معنوی» یاد می شود. «نظریه منطقی تر، نظریه کسانی است که جرم را دارای دو رکن مادی و معنوی می دانند»^۷ در اینجا نیز به پیروی از نظر مشهور در نوشته های حقوقی هر سه مورد را به عنوان ارکان جرم پولشویی مورد بررسی قرار می دهیم. «ارکان جرم را به ارکان عمومی و ارکان اختصاصی تقسیم کرده اند و ارکان عمومی جرم

^۶ - موسوی مقدم، همان، صص ۱۷-۱۶.

^۷ - philippe cont et Patrick maistre du chambou, p. ۱۵۷.

به معنای ارکانی است که برای تحقق جرمی لازم است بدون این که جرم خاصی مورد نظر باشد و این ارکان، و شرایطی است که در هر جرمی، متفاوت است. به عنوان نمونه وقتی سخن از رکن قانونی به میان می‌آید، گاهی بحث در این است که معنای رکن قانونی چیست و قانون به چه چیزی اطلاق می‌شود و یک جرم چگونه باید در قانون پیش بینی شود و ... اما گاهی بحث در این است که مثلاً جرم پولشویی در کدام قانون، پیش بینی شده است و این قانون در چه تاریخی به تصویب رسیده و چه ویژگی‌هایی دارد. آنچه در اینجا مورد نظر است، ارکان اختصاصی جرم پولشویی می‌باشد و نیازی به مباحث عمومی آن نیست بلکه احکام عمومی را باید در حقوق جزای عمومی پی گرفت.^۸

بخش سوم: الزامات حقوقی در جرم پولشویی و اصل رازداری بانکی

مقصود از منابع حقوقی در رابطه با رازداری بانکی این است که رازداری بانکی به چه صورت به مثابه یک الزام حقوقی، بیان شده باشد. به طور کلی رازداری بانکی را می‌توان به ۶ صورت به عنوان یک الزام حقوقی بیان کرد. این ۶ صورت عبارت است از:

۱. درج در قانون اساسی
۲. درج در قانون عادی (که خود به ۳ دسته قوانین مدنی، قوانین کیفری و قوانین اداری تقسیم می‌شود).
۳. درج در قراردادهای طرفین
۴. درج در استانداردهای بانکی
۵. پذیرش به طور ضمنی و به عنوان عرف بانکی

^۸ - زراعت، عباس، حقوق جزای عمومی، ج ۱، انتشارات ققنوس، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۵، صص ۵۴-۵۳.

از نظر تاریخی، رازداری بانکی، نخستین بار در رویه قضایی انگلیس پذیرفته شده است. مهم‌ترین رای‌ی که در این خصوص مورد استناد قرار می‌گیرد پرونده ذیل است:

Tournier v National Provincial and Union Bank of England

در این پرونده، خواهان که یک کارگر بود، آدرس ثابتی نداشت. از این رو، وی به بانکی که در آن حساب داشت، آدرس کارفرمای خود را داده بود. در یک مورد، یک چک ۱۰ پوندی وی برگشت خورد. بانک، به کارفرمای وی اطلاع داد که وی وضعیت مالی خوبی ندارد و به‌طور جدی مشغول شرط‌بندی است. در نتیجه این کار، کارفرمای خواهان، وی را اخراج کرد. در رای‌ی که دادگاه به تقاضای کارگر مزبور علیه بانک صادر کرد، اعلام کرد که بانک، وظیفه داشته است که اطلاعات مشتری خود را به صورت محرمانه نگهدارد و آن را جز در صورت رضایت وی یا در صورتی که مجوز قانونی برای افشاء وجود داشته باشد، افشاء نکند. پرونده فوق، که مبنای قاعده رازداری بانکی در حقوق انگلستان به شمار می‌رود، در حقوق سایر کشورهایی که نظام حقوقی آن‌ها متأثر از انگلیس است نیز مورد استناد قرار گرفته است. کانادا، هنگ کنگ، ایرلند، نیوزلند، پاکستان و ایالات متحده آمریکا نیز به همین رأی استناد کرده‌اند و آرای‌ی مشابه با آن صادر کرده‌اند. «در قلمرو قضایی کامن لا، گذشته از وجود یک تعهد کلی برای حفظ اسرار، اخیراً تعهدات قانونی بیشتری به ویژه راجع به حمایت از داده‌ها، وضع شده است.»^۹ نگاه مقررات رازداری بانکی، به صورت شرط ضمن عقد، مورد توافق طرفین قرار می‌گیرند. رابطه بانک و مشتری، همواره یک رابطه قراردادی است. مشتری بر اساس یک قرارداد،

وجوه خود را نزد بانک سپرده‌گذاری می‌کند و بانک نیز بر اساس قرارداد، خدماتی را در مقابل دریافت کارمزد به مشتری ارائه می‌کند. می‌توان در این قراردادها درج کرد که بانک، موظف به محرمانه تلقی کردن اطلاعات مشتری است و می‌تواند جز در موارد قانونی از افشای آن‌ها خودداری کند. چنین شرطی که «شرط محرمانگی» نامیده می‌شود، در قراردادهای بانکی دنیا امری متداول و مرسوم است. بر اساس چنین شرطی، اگر بانک جز در موارد قانونی، اطلاعات مشتری را افشاء کند، مرتکب تخلف قراردادی شده و می‌توان خسارات ناشی از این تخلف را از وی مطالبه کرد. گاهی اوقات نیز حفظ اسرار مشتری و عدم افشای اطلاعات مالی وی، به‌عنوان شرط ضمنی - در مقابل شرط صریح قراردادی - در نظر گرفته می‌شوند. به‌طور کلی عقود و قراردادها نه فقط طرفین را به آنچه که در عقد تصریح شده است ملزم می‌کند، بلکه طرفین قراردادها به تمامی آنچه به موجب عرف، حاصل می‌شود نیز ملزم می‌باشند «ماده ۲۲۰ قانون مدنی ایران». بر این اساس، از آنجایی که در تمامی نظام‌های حقوقی دنیا، وظیفه رازداری برای بانک‌ها در نظر گرفته شده است، می‌توان گفت که عرف بانکداری ایجاب می‌کند که این تکلیف، حتی در صورتی که در قرارداد، صراحتاً شرط نشده باشد نیز برقرار باشد. برخی کشورها، رازداری بانکی را در قوانین کیفری خود درج کرده‌اند. نمونه بارز آن‌ها فرانسه و کشورهایی است که نظام حقوقی آن‌ها تابع فرانسه است. بر اساس ماده ۳۷۸ قانون کیفری سال ۱۸۱۰ فرانسه، «اطباء و سایر اشخاصی که به مناسبت شغل و حرفه خود، محرم اسرار اشخاص می‌شوند، وظیفه دارند که این اسرار را جز در موارد قانونی افشاء نکنند.» و برای افشاء غیرقانونی، مجازات در نظر گرفته شده است. همانطور که در بخش قبل نیز اشاره شد ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی ایران، تقریباً ترجمه کلمه به کلمه ماده فوق است و مقرر می‌دارد: «اطباء و جراحان و ماماها و دارو فروشان و کلیه کسانی که به مناسبت شغل و

حرفه خود محرم اسرار اشخاص می‌شوند، هر گاه در غیر از موارد قانونی، اسرار مردم را افشاء کنند به ۳ ماه و یک روز تا یک سال حبس یا به یک میلیون و پانصد هزار تا ۶ میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شوند.» حسن قوانین کیفری این است که برای اجرای ضمانت اجرای مندرج در آن‌ها، نیازی نیست که اثبات شود خسارتی به شخصی که اطلاعات وی افشاء شده، وارد آمده است. علاوه بر فرانسه، فنلاند، یونان، لوکزامبورگ، مکزیک، سنگاپور، کره جنوبی و سوئیس نیز ضمانت اجراهای کیفری برای نقض مقررات بانکی در نظر گرفته اند. همچنین در برخی کشورها قوانین اداری، رازداری بانکی در قوانین پولی و بانکی آن‌ها به صورت یک تکلیف برای بانک‌ها بیان شده است. به عنوان نمونه دانمارک، نروژ، فنلاند، پاکستان، برتغال، روسیه، کره جنوبی و سوئیس در قوانین بانکی خود، به لزوم رعایت قاعده رازداری بانکی تصریح کرده‌اند. در ایران در این خصوص می‌توان به بند ۱۰ از ماده ۱۴ قانون پولی و بانکی اشاره کرد که مقرر می‌دارد: «بانک مرکزی می‌تواند در اجرای وظایف خود هر گونه اطلاعات و آمار را از بانک‌ها دریافت کند، اما موظف به حفظ اسرار حرفه‌ای است.» این ماده اگرچه تکلیف حفظ اسرار حرفه‌ای را برای بانک مرکزی در نظر گرفته است نه بانک‌ها اما می‌توان گفت وقتی بانک مرکزی چنین تکلیفی را بر عهده داشته باشد، به طریق اولی بانک‌ها نیز این تکلیف را بر عهده خواهند داشت. به عبارت دیگر، اگر تکلیف رازداری بانکی برای بانک‌ها وجود نداشت، در نظر گرفتن چنین تکلیفی برای بانک مرکزی، امری عبث و بی معنا بود. شیوه دیگر برای بیان تکلیف رازداری بانکی، وضع مقررات اداری است. در این روش، بخشنامه‌ها و دستورات اداری برای وضع چنین تکلیفی برای بانک‌ها و موسسات اعتباری به کار می‌روند. یکی از مهم‌ترین اسنادی که در این رابطه برای بانک‌ها و موسسات

اعتباری ایران وجود دارد، بخشنامه نب/۱۱۹۹ مورخ ۱۳۷۰/۴/۹ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است.

بخش چهارم: جرم پولشویی در اسناد بین المللی و داخلی

جرایم سازمان یافته یکی از مهم ترین معضلات قرن حاضر است و بخش عمده ای از این جرایم به جرم پولشویی اختصاص دارد که نه تنها حکومت های داخلی را به خطر انداخته است بلکه مرزها را در نوردیده و به مشکلی بین المللی تبدیل شده است. بر همین اساس جامعه جهانی و سازمان های منطقه ای و دولت های ملی به فکر مقابله جدی با این مشکل افتاده اند و تاکنون اقدامات مهم و چشمگیری از سوی سازمان های بین المللی و منطقه ای در زمینه تدوین قوانین و مقررات در خصوص مبارزه با پولشویی صورت گرفته است، لذا در این فصل بر آن هستیم تا نخست اقدامات بین المللی که در خصوص این جرم صورت گرفته را مورد نظر قرار داده و بررسی نماییم آیا در این اقدامات به مساله رازداری بانکی نیز پرداخته اند یا خیر و سپس به بررسی اقدامات انجام شده توسط مقامات و نهادهای داخلی کشورمان بپردازیم.

بند اول: پولشویی در اسناد بین المللی

در این مبحث اقدامات دسته جمعی کشورها در قالب کمیته ها، سازمان های جهانی، معاهدات و پیمان نامه های چند جانبه برای مبارزه با پولشویی مورد بررسی قرار می گیرد.

توصیه های شورای اروپا (۱۹۸۰)، کنوانسیون بین المللی مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روانگردان معروف به کنوانسیون وین (۱۹۸۸)، اعلامیه کمیته بال (دسامبر ۱۹۸۸)، کمیته مبارزه با پولشویی (۱۹۸۹)، منشور اتحادیه اروپا (۱۹۹۰)، قطعنامه سازمان بین المللی کمیسیون اوراق بهادر (۱۹۹۲)، اعلامیه کنفرانس بین المللی کوماپور در ایتالیا (۱۹۹۴)،

کنوانسیون راجع به تطهیر بازرسی، توقیف و مصادره درآمدهای ناشی از جرم توسط شورای اروپا در استراسبورگ (۱۹۹۰)، تدوین چهل توصیه از سوی سازمان FATF^{۱۰} (۱۹۹۰)، دستورالعمل اروپایی دهم ژوئن درباره جلوگیری از استفاده از سیستم مالی به منظور پولشویی که توسط شورای وزیران اقتصاد و دارایی اروپا به تصویب رسید (۱۹۹۱)، کنوانسیون بین‌المللی جلوگیری از تأمین مالی تروریسم (۱۹۹۹)، برنامه بین‌المللی سازمان ملل برای کنترل مواد مخدر (۱۹۹۶) و در نهایت کنوانسیون پالرمو (۲۰۰۰)، قطعنامه ۱۳۳۳ در مورد انسداد وجوه و سایر منابع اسامه بن لادن و سازمان القاعده (۱۹ دسامبر ۲۰۰۰) اینها شاید بخشی از تلاشها و اقدامات صورت گرفته توسط جامعه جهانی به منظور مبارزه با پولشویی باشد. لذا در بین اقداماتی که تعدادی از آن‌ها در بالا ذکر شد مواردی می‌باشد که کامل تر و تاثیر گذارتر به نظر می‌رسد که در گفتارهای ذیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

نتیجه‌گیری

پولشویی، عواید حاصل از جرایمی از قبیل قاچاق موادمخدر، معاملات قاچاق اسلحه و جرایم سازمان یافته را صحیح و قانونی جلوه می‌دهد و در این رابطه عمدتاً بانک‌ها و مؤسسات مالی که هر یک به جهت رقابت با دیگران سعی در ارائه امکانات و خدمات بهتر و جدیدتری به مشتریان دارند، مورد سوء استفاده مجرمان قرار می‌گیرند. با توجه به این واقعیت که وقتی پول نامشروعی داخل پول‌های مشروع شد ردیابی آن بسیار مشکل خواهد بود، بانک‌ها و مؤسسات مالی می‌بایستی با رعایت چارچوب‌های قانونی، حرفه‌ای، اخلاقی و اتخاذ تدابیر مناسب، نظارت شدیدی را برای جلوگیری از پولشویی اعمال

¹⁰ -Financial Action Task Force (FATF)

نمایند. البته تعارض مصلحت مبارزه با پولشویی با رعایت قاعده حفظ اسرار بانکی و همچنین تمایل بانک‌ها به جلب مشتری بیش‌تر، همواره مانعی مهم در همکاری ایشان با مقامات صلاحیت‌دار بوده است. کشورها مناسب وضعیت و نیاز خود، با وضع مقررات خاصی الزاماتی را برای بانک‌ها و مؤسسات مالی مقرر داشته‌اند. معذلتک خصوصاً بعد از وقایع ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ مشخص شد که هیچ یک به تنهایی قادر نیستند به طور مؤثری با پولشویی مبارزه نمایند و لازم است با هماهنگی و همکاری با یکدیگر با این پدیده مبارزه کنند و اصولاً مشارکت علیه تبهکاری بین المللی امروزه یک اصل تثبیت شده و مسلم است. جدا از الزامات مقرر توسط دولت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات مالی نیز خود با وقوف به این که سوء استفاده از خدمات آن‌ها به اعتبارشان لطمه وارد نموده و موجب سلب اعتماد عمومی از آن‌ها خواهد شد و با عنایت به این که ممکن است علیرغم تمام تلاش‌ها و اقدامات پیشگیرانه سهواً، عامل اعمال تروریستی و سایر جرایم شوند، به توافقهایی با یکدیگر در جهت مبارزه با پولشویی از جمله در رابطه با تبادل اطلاعات دست یافته‌اند. بدون وجود چنین همکاری‌هایی تمام تلاش‌ها برای شناسایی و ردیابی پول‌های نامشروع که روز به روز با روش‌های جدیدتر و پیچیده‌تری تطهیر میشوند حتی با صرف هزینه‌های هنگفت نتیجه‌چندانی نخواهد داشت.

مسئله رازداری در امور مالی و بانکی، آنجا که اصطکاک با منافع عمومی پیدا می‌کند، مسئله حساس و بسیار دقیقی است و تصمیم‌گیری در آن محتاج دقت بسیار و توجه خاص است، زیرا که به این مسئله نیز باید توجه کرد که اگر بانک‌ها اصل لزوم رازداری را کنار گذاشته و به هر بهانه - یا حتی بدون بهانه - به افشای سر بپردازند و مطالب مربوط به مشتری خود را افشاء کنند، ناچار چنان خواهد شد که پول‌هایی که در حساب بانک‌ها وجود دارد، حسب مورد در بازارهای غیر رسمی و خارج از محدوده نظارتی یا به

صورت طلا و جواهر و در بدترین حالت به صورت ارز به بانک های خارجی منتقل خواهد شد، که این موضوع یعنی بحرانی که شاید جلوگیری از آن در شرایطی ممکن نباشد. بنابراین رازداری و افشای اطلاعات باید به گونه ای باشد که با حقوق عمومی اصطکاک نداشته باشد و مشتریان را از بانک ها فراری ندهد. همانطور که می دانیم سرمایه و ثروت به دلایل مختلف نیازمند امنیت و آرامش است.

منابع و مآخذ

- ۱- باقر زاده، احد، جرایم اقتصادی و پولشویی، مرداد ۱۳۸۳، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.
- ۲- تجلی، سید آیت اله، مبارزه با پولشویی و تامین مالی تروریسم در بانک ها، ۱۳۹۱، چاپ اول، تهران، انتشارات آزاد کتاب.
- ۳- تذهیبی اصفهانی، فریده، پولشویی (تطهیر پول)، ۱۳۸۱، چاپ اول، تهران، انتشارات زعیم.
- ۴- توسلی زاده، توران، پیشگیری از جرایم اقتصادی، ۱۳۹۲، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل جاودانه.
- ۵- جزایری، مینا، پولشویی و موسسات مالی، ۱۳۸۸، تهران، انتشارات موسسه عالی آموزش بانکداری ایران.
- ۶- روون بوسورث و گراهام سالت مارش، پولشویی، ۱۳۷۶، ترجمه نصرالله امیر بشیری، چاپ اول، تهران، انتشارات اداره کل آموزش نیروی انتظامی.
- ۷- رهامی، محسن، جرایم بدون بزه دیده، زمستان ۱۳۸۷، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- ۸- رهبر، فرهاد و میرزاوند، فضل الله، پولشویی و روشهای مقابله با آن، ۱۳۸۷، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۹- زارع قاجاری، فردوس و قائم مقامی، علی، استانداردهای بین المللی مبارزه با پولشویی و تامین مالی تروریسم، ۱۳۹۲، چاپ اول، تهران، انتشارات تاش.
- ۱۰- زراعت، عباس، حقوق جزای اختصاصی ۱، جرائم علیه اشخاص، اسفند ۱۳۸۵، چاپ سوم، تهران، انتشارات فکر سازان.

- ۱۱- زراعت، عباس، حقوق کیفری اقتصادی، ۱۳۹۱، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل.
- ۱۲- زراعت، عباس حقوق جزای عمومی، ج ۱، پاییز ۱۳۸۵، چاپ اول، تهران، انتشارات ققنوس.
- ۱۳- ساکی، محمد رضا، حقوق کیفری اقتصادی، ۱۳۹۳، چاپ سوم، تهران، انتشارات جنگل جاودانه.
- ۱۴- سادوسکای، جورج و دیگران، راهنمای امنیت فناوری اطلاعات، ۱۳۸۴، مترجم، مهدی میردامادی و دیگران، چاپ اول، تهران، انتشارات شورای عالی اطلاع رسانی.
- ۱۵- سلیمی، صادق، جنایت سازمان یافته فراملی، ۱۳۹۱، چاپ دوم، تهران، انتشارات جنگل.
- ۱۶- صالح ولیدی، محمد، حقوق کیفری اقتصادی، ۱۳۹۰، تهران، انتشارات میزان.
- ۱۷- عارفی مسکونی، محمد، جرایم پولشویی، ۱۳۸۴، چاپ اول، تهران، انتشارات آریان.
- ۱۸- فیض زرین قلم، بهروز و حاج نوروزی، مجید، مقررات پیشگیری از پولشویی در موسسات مالی، ۱۳۸۴، تهران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۹- کریانگ ساک کیتی، حقوق بین الملل کیفری، ۱۳۹۱، ترجمه یوسفیان، بهنام و اسماعیلی محمد، چاپ اول، انتشارات سمت.
- ۲۰- لاریجانی، باقر و دیگران، پزشک و ملاحظات اخلاقی، ۱۳۸۳، جلد دوم، چاپ اول، تهران، انتشارات برای فردا.
- ۲۱- مسعودی، علیرضا، حقوق بانکی، ۱۳۷۸، چاپ اول، تهران، انتشارات پیشبرد.